

УДК 378.016:159.9 – 051

ЦІННІСНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРАЛА ПРОФЕСІЙНОЇ ЦІННОСТІ МАЙБУТЬОГО ПСИХОЛОГА

В.В. Волошина

доктор психологічних наук, доцент

професор кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології

Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Voloshyna-v@bigmir.net

Волошина В.В. Ціннісна саморегуляція як механізм формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога.

У статті представлено результати теоретико-емпіричного вивчення динаміки розвитку ціннісної саморегуляції як механізму формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога. Розкрито психологічний зміст ціннісної саморегуляції та схарактеризовано якісну сторону її трансформації як механізму професійного зростання особистості. Оволодіваючи ціннісною саморегуляцією, майбутній фахівець спроможний чітко вибудувати аксіологічні перспективи, усвідомити структуру бажаного професійного Я-образу, визначити рівень своїх потенційних можливостей, які необхідні для розв'язання професійних завдань та розширити структуру особистісних цінностей прийнятними для себе цінностями фахового ментального середовища, намічаючи межі власної професійної самореалізації. Обґрунтовується необхідність збагачення процесу професійної підготовки майбутніх психологів технологіями активізації механізму ціннісної саморегуляції як основи результативності й ефективності їх особистісного і професійного самоздійснення.

Ключові слова: аксіосфера, аксіосвідомість, цінності, інтеграл професійної цінності, ціннісна саморегуляція, самосвідомість, майбутні психологи.

Voloshyna, V.V. Valuable self-regulation as a mechanism for forming the integral of the professional value of a future psychologist. In the article the results of empiric study of dynamics of development of the valued self-regulation are presented as the mechanism of forming of integral of professional value of future psychologist. Psychological maintenance of the valued self-regulation has been exposed and it has been described quality side of her transformation as to the mechanism of professional increase of personality. Seizing the valued self-regulation, a future specialist clearly lines up the prospects of axiology, realizes the structure of desirable professional «I am an image», the level of the potential possibilities determines, intertwines the acceptable to itself values of professional environment in the structure of personality values, sets the limits of own professional self-realization. Functions of mechanism of the valued self-regulation of future psychologist results in an eventual statement a dominant, meaningful, primary and secondary in the system of personality, professional and social values, conscious integration of real and ideal professional «I am an image» of future activity. The dominant of values is set by not society or requirements of profession, but it is determined exceptionally by a student, on the basis of taking into account of personality interests, individual differences, persuasions and features of professional specialization. Claim of dominant values testifies in behalf on that a future specialist from the decision of partial personality, professional and social problems in the personality increase walks up higher, more global level of realization of own value in a profession and society. Totality of certain dominants creates the integral of professional value of future psychologist, as dynamic and polyfunctional psychological formation that determines to the process of him life-creation. Consequently, activation of mechanism of the valued self-regulation assists a future psychologist in determination of measure of the purposeful deepening and plugging in the process of professional preparation, outlining the personality level of responsibility for quality of capture professional knowledge and competences necessary for realization professional activity. The necessity of enriching of process of professional preparation of future psychologists is grounded by technologies of activation of mechanism of the valued self-regulation as bases of effectiveness and success them personality and professional self-realization.

Keywords: axiosphere, values, integral of professional value, valued self-regulation, consciousness, future psychologists.

Постановка проблеми. Реформування системи професійної підготовки молоді на засадах «Концепції нової педагогічної освіти» передбачає посилення психологічної компоненти навчального простору. На сьогодні суспільство все більше потребує представників психолого-педагогічної галузі мотивованих, зацікавлених результатами власної діяльності, динамічних, відкритих новому досвіду, які мають багатий внутрішній потенціал особистісних якостей і властивостей, готових до самоосвіти та самореалізації. Поява фахівців «нового ґатунку» можлива за умови психологізації професійної підготовки, де головним ракурсом впливу були б аксіологічний, деонтологічний, когнітивний, соціальний та професійний розвиток особистості. Відтак, формування психологічної компетентності майбутнього фахівця покликане змінити ідеологічну сутність процесу оволодіння професійними знаннями і стати основою підготовки особистості до самостійної, конкурентоспроможної, творчої професійної діяльності.

Професійна підготовка майбутніх психологів є складним, багатогранним і поліфункціональним процесом. Психологічну компетентність майбутнього психолога варто розуміти як його володіння ефективним типом організації предметно-специфічних знань і функцій, що дозволяють приймати

відповідальні й результативні рішення у професійній діяльності. Наявність сформованої психологічної компетентності майбутнього психолога буде свідчити про ціннісну детермінацію його поведінкової та професійної саморегуляції, зокрема, активізацію ауто-, проф- та афіліційностей, як складових інтеграла професійної цінності, що посилюють ефективність застосування ним компетентнісного функціоналу при вирішенні практичних фахових проблем і завдань. Водночас психологічна компетентність передбачає єдність загальних психологічних знань зі знаннями про власну особистість, про Іншого та соціальну ситуацію, що синергічно виражається як в об'єктивних (знаннях і вміннях) так і в особистісних (професійній позиції, психологічних властивостях і якостях) характеристиках професії психолога, віддзеркалюючись у його міжособистісних взаємодіях і світоспогляданні.

Метою статті є презентація результатів емпіричного вивчення динаміки становлення ціннісної саморегуляції як механізму формування інтеграла професійної цінності майбутнього психолога.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Головною функцією цінностей, як значущих смислових утворень особистості, за визначенням І.Д.Беха, є регуляція діяльності, оскільки, на їх основі задається смислова спрямованість діяльності й поведінки, складається можливість свідомо і гнучко змінювати цю спрямованість [1]. З огляду на це, ціннісну саморегуляцію майбутнього психолога ми розуміємо як сформовану в процесі професійної підготовки усвідомлену й організовану цілеспрямовану систему самовпливів студента на структуру особистісних, професійних, соціальних ціннісних орієнтацій з метою їх трансформування у систему домінуючих цінностей безпосередньої професійної діяльності психолога.

З вище зазначеного випливає, що в ході ціннісної саморегуляції, а саме, вибудовування системи уявлень особистості про відповідність соціально-психологічним очікуванням, формування рівня домагань у професії, визначення критеріїв власної професійної успішності та ін., майбутній психолог визначається в мірі особистісної відповідальності за власне професійне зростання та життєдіяльність загалом. Оволодіваючи ціннісною саморегуляцією, майбутній фахівець, як активний творець свого бажаного професійного майбутнього, чітко вибудовує аксіологічні перспективи, усвідомлює структуру бажаного професійного Я-образу, визначає рівень своїх потенційних можливостей, які, на його думку, будуть необхідними для розв'язання професійних завдань, вплітає в структуру особистісних цінностей прийнятні для себе цінності фахового ментального середовища, а також намічає межі власної професійної самореалізації, як ціннісної орієнтації у визначенні мети професійної діяльності.

Функціональність механізму ціннісної саморегуляції майбутнього психолога призводить до прикінцевого утвердження домінуючого, значущого, первинного і вторинного у системі особистісних, професійних та соціальних цінностей, свідомої інтеграції реального й ідеального професійного «Я-образу» майбутньої діяльності. Причому, на цьому етапі, домінуючі цінності задаються не суспільством чи вимогами професії, а визначаються виключно студентом, на основі врахування особистісних інтересів, індивідуальних відмінностей, переконань і особливостей професійної спеціалізації. Таким чином, механізм саморегуляції системи особистісно, професійно та соціально значущого визначає міру цілеспрямованого заглиблення та включення майбутнього психолога у процес професійної підготовки, а, отже, й міру відповідальності перед самим собою за той рівень професійних знань, з яким він долучиться до реалізації професійної діяльності.

Оскільки ціннісна саморегуляція створює єдину, довготривалу й стійку спрямованість активності особистості в обраних нею видах діяльності (за Н.Л.Худяковою), то значущість цього механізму визначається ще й необхідністю здійснення студентом-психологом вибору професійної спеціалізації психолога-консультанта, політичного психолога, соціального психолога, психолога-реабілітолога чи психолога-тренера. За нашим переконанням, у цьому виборі механізм ціннісної саморегуляції відіграє ключову роль, оскільки план побудови свого омріяного професійного майбутнього та самоконтроль виконання програми дій, насамперед, залежить від ціннісного ставлення та осмислення студентом себе в єдності саме з тим чи іншим видом фахових дій, технологій впливу та взаємодій. Завдяки включеності у професійний ментальний простір у майбутнього психолога посилюється якісний рівень особистісної саморегуляції. На основі цього активізується спрямованість на теоретико-прикладний досвід, що надає можливість спеціалісту підсвідомо виконувати алгоритми *розуміння, пізнання та дієвості*, які посилюють його ціннісне самовизнання особистісної цінності «Я-психолог», утверджуючи останню в особистісній аксіосфері як аутоцінність; визначають і актуалізують самовизнання особливих професійних цінностей, що утверджують в реальному професійному «Я-образі» для кожного майбутнього спеціаліста окремо такі домінуючі цінності, як «Я-консультант», «Я-тренер», «Я-соціальний психолог» та ін., що на рівні

професійної аксіосфери визначає їх як профцінність. І зрештою, саморегуляція соціальних цінностей підводить до самовизнання та утвердження в зазначеному «Я-образі» соціальної цінності «Я-Інший, Інший-Я» на рівні соціальної аксіосфери як афіляційності. Взаємозв'язок та синергійність означених особистісних утворень, які відображають для майбутнього психолога цінність власної особистості у професії, цінність останньої та результатів професійної діяльності стосовно Іншого, знаменують появу стійкого особистісного утворення – інтеграла професійної цінності (ІПЦ).

Варто зауважити, що поетапність становлення ціннісної самосвідомості майбутнього психолога є стратегічно визначальною в процесі професійної підготовки, оскільки дозволяє врахувати гетерохронність розвитку складових та встановити взаємозв'язок між особистісною, професійною та соціальною аксіосферами майбутнього психолога. В процесі синергійності цінностей цих аксіосфер структуруються складніші особистісні утворення – домінантні цінності, що на метарівні персоналізують для майбутнього фахівця аксіологічну сутність самосвідомості, яка й кристалізує його ціннісне ставлення до себе, професії та Іншого. Утвердження домінантних цінностей свідчить на користь того, що майбутній фахівець від вирішення часткових особистісних, професійних та соціальних проблем у своєму особистісному зростанні піднімається на вищий, більш глобальний рівень усвідомлення власної цінності в професії й суспільстві. Такими домінантними цінностями майбутнього психолога виступають «Я-психолог» (особистісна аксіосфера), у відповідності до спеціалізації «Я-тренер», «Я-консультант», «Я-соціальний психолог», «Я-політичний психолог», «Я психолог-реабілітолог» тощо (професійна аксіосфера) та «Я-Інший, Інший-Я» (соціальна аксіосфера). Сукупність зазначених домінант і створює інтеграл професійної цінності майбутнього психолога, як динамічного й поліфункціонального психологічного утворення, що слугує стрижневим орієнтиром процесу його життєтворення.

Оскільки, механізм ціннісної саморегуляції, за нашим переконанням, відіграє одну з ключових ролей у здатності майбутнього фахівця ієрархізувати й утверджувати домінантні цінності ІПЦ, то емпіричне вивчення його розвитку було пролонговано в часі, а саме, здійснювалось упродовж 2010 - 2014 рр. на базі процесу професійної підготовки майбутніх психологів НПУ імені М.П.Драгоманова. Рівні розвитку означеного механізму вивчались за методикою «Ціннісна саморегуляція майбутнього психолога» (авт. М.Грант, модиф. В.В.Волошиною). Достовірність отриманих даних підтверджена ретестовою надійністю, змістовою та конструктивною валідністю діагностичного апарату. У табл.1 презентовані показники динаміки розвитку механізму ціннісної саморегуляції студентів експериментальних груп від першого до п'ятого навчальних курсів, які обрали спеціалізацію «психологічне консультування».

Таблиця 1

**Кількісні показники розвитку механізму ціннісної саморегуляції
майбутніх психологів експериментальної групи до та після формульовального експерименту**

n=83

Курс показники	Динаміка розвитку механізму ціннісної саморегуляції майбутніх психологів ЕГ								
	Низький (%)			Середній (%)			Високий (%)		
	ЕГ до	ЕГ після	Різниця	ЕГ до	ЕГ після	Різниця	ЕГ до	ЕГ після	Різниця
I (n=18)	18,33	18,46	0,13	58,34	57,76	0,58	23,33	23,78	0,45
II (n=17)	12,50	11,89	0,61	66,67	48,54	18,13	20,83	39,57	18,74
III (n=15)	28,34	19,45	8,89	59,07	46,47	12,60	12,59	34,08	21,49
IV (n=17)	39,76	17,86	21,90	42,49	32,79	9,70	17,75	49,35	31,60
V (n=16)	7,64	4,98	2,66	63,22	28,45	34,77	29,14	66,57	37,43

Як свідчать дані табл.1, на початковому етапі емпіричного дослідження високий рівень активізації механізму ціннісної саморегуляції виявили на I курсі – 23,33 %, II – 20,83%, III – 12,59%, IV – 17,75%, V – 29,14%, що засвідчило наявність здатності респондентів до попереднього планування й подальшого контролю процесу досягнення мети у відповідності з особистісними ціннісними переконаннями й устремліннями. Для цих студентів властива особистісна зацікавленість в усвідомленні особистісних, професійних і соціальних цінностей, які слугують самоототожненню себе як особистості та фахівця, а також оптимізація процесу формування самодостатності в міжособистісних взаємодіях з Іншими. Якщо для досліджуваних I, II і III курсів високий рівень цього механізму може проявлятися як процес диференціації особистісних, професійних та соціальних ціннісних смислів, то для респондентів IV і V курсів він виявляється в орієнтуванні на дотримання критеріїв аутоцінності «Я-психолог», профцінності «Я-

тренер», «Я-консультант», «Я-соціальний психолог» та афіліційності «Я-Інший, Інший-Я», які, в свою чергу, стають регулятором їхньої поведінки та сприяють формуванню нових смислів у спроектованій моделі майбутньої професійної діяльності.

Середній рівень активізації механізму ціннісної саморегуляції було виявлено на I курсі у 58,34 %, II – 66,67%, III – 59,07 %, IV – 42,49%, V – 63,22% досліджуваних, дії яких більше підпадають під емоційний, аніж інтелектуально-вольовий контроль. Вони схильні планувати і проектувати результати діяльності, але неспроможні неухильно стежити за дотриманням чіткості виконання намічених дій, тому погоджуються з отриманими результатами, які не завжди відповідають бажаним. Рівень саморегуляції пропорційний складності виконуваного завдання. У задоволенні потреби в утвердженні особистісної цінності вдовольняються такими успіхами, які сприяють формуванню, деякою мірою, ілюзорних уявлень про власну досконалість, першість чи переваги з-поміж Інших. При цьому для них важлива оцінка їхніх дій оточуючими. Наслідком механізму ціннісної саморегуляції досліджуваних є процес інтеграції цінностей в інтеграл професійної цінності, втім, у деякого з них у самосвідомості переважають ціннісні орієнтації.

Низький рівень прояву механізму виявили на I курсі – 18,33 %, II – 12,50%, III – 28,34 %, IV – 39,76%, V – 7,64% респондентів, що вказує на недостатність розвитку в них механізму ціннісної саморегуляції поведінки. Ціннісні орієнтації досліджуваних перебували на рівні потенційних, які, за відсутності визначення особистісної значущості, не мали потенційності до трансформації у цінності. Вони не проявляють активності в процесі з'ясування ціннісних аспектів професійної діяльності та не вбачають необхідності у подальшому професійному самовдосконаленні. Їм складно здійснити вибір правильного способу дій і потребують сторонньої підтримки та допомоги. Відтак, «застрявання» особистості в процесі усвідомлення цінностей аксіосфер не сприяє їх смислової узгодженості та оформленню ІПЦ майбутнього психолога.

Таким чином, означений рівень розвитку механізму ціннісної саморегуляції майбутніх психологів дозволив висловити припущення стосовно необхідності застосування у процесі їх професійної підготовки ціннісно орієнтованих технік з метою його активізації й підвищення ефективності процесу трансформації особистісних, професійних та соціальних якостей у відповідні цінності, тим самим структуруючи в аксіосвідомості складові інтеграла майбутнього психолога.

За результатами розробленої та впровадженої у процес професійної підготовки студентів-психологів психотехнології «**Самореалізації домінантних цінностей інтеграла професійної цінності майбутнього психолога**» [2], яка спрямована на становлення провідних, фундаментальних цінностей в структурі ціннісної самосвідомості майбутнього фахівця, нами відстежено поступове зростання рівня розвитку механізму ціннісної саморегуляції від I до V курсів. Втім, на всіх курсах були виявлені респонденти, яким притаманний низький рівень розвитку механізму, зокрема, на I курсі – у 18,46%, II – 11,89%, III – 19,45%, IV – 17,86%, V – 4,98% досліджуваних. Це пов'язано як із полікомпонентністю та ієрархічністю самого механізму, так і з глибинними внутрішніми трансформаціями в становленні ціннісного самопізнання й самоставлення майбутнього психолога. Адже переосмислення системи цінностей призводить до змін у світоглядних позиціях, мотиваційно-поведінкових діях, які також потребують переосмислення, самоприйняття і самовизнання. В деяких ситуаціях означені зміни, в силу травматичності, дещо загальмовують активність процесів особистісного зростання і потребують адаптованості майбутнього психолога до умов сприйняття дійсності на основі переструктурування ціннісної самосвідомості. Для цих респондентів притаманне послаблення активності відносно подальшого оволодіння професією психолога. Водночас, деякому з них вдалося виявити в собі нахили до іншої професійної діяльності. До прикладу, Максим. Л. (20,9 р.) під час індивідуальної співбесіди повідомив про те, що він «...тепер чітко знає, чим буде займатись і вивчення психології допомогло йому розібратися в собі». Це вказує на дієвість ціннісної саморегуляції, але в деякому іншому, недотичному до психології професійному напрямку.

Показники середнього рівня розвитку механізму ціннісної саморегуляції майбутніх психологів знижуються від I до V курсу. Виявлено на I курсі – 57,76%, II – 48,54%, III – 46,47%, IV – 32,79%, V – 28,45% досліджуваних. Якщо на I курсі відбулось не значне (0,58%) зниження середнього рівня, то на II, III, IV курсах простежується поступове зниження на 18,13%, 12,60%, 9,70% відповідно, що пов'язано з появою та усвідомленням суб'єктивних переживань майбутніх психологів викликаних процесом синергії особистісних, професійних та соціальних цінностей аксіосвідомості. Необхідність вибору професійної спеціалізації, яка потребувала розуміння, пізнання та утвердження майбутніми психологами особистісних та професійних якостей як цінностей стимулювало їх до цілеспрямованого проектування та планування

дієвих особистісних і поведінкових змін, що й активізувало ціннісно саморегуляційні процеси. Суттєве зниження на V курсі більше ніж на третину (на 34,77%) показників середнього рівня розвитку механізму засвідчує активне включення майбутніх психологів, за допомогою психотехнології «Самореалізації домінуючих цінностей ІПЦ», в процес моделювання майбутньої фахової діяльності у відповідності до засвоєних професійних компетенцій. Втім, 28,45% майбутніх психологів потребували посилення губристичної мотивації в розумінні власної ефективності в процесі надання психологічної допомоги та підтримки клієнтам.

За результатами впровадження психотехнології динаміка показників високого рівня розвитку механізму ціннісної саморегуляції майбутніх психологів засвідчила тенденцію до зростання від I до V курсу. За допомогою повторних емпіричних зрізів високий рівень розвитку ціннісної саморегуляції зафіксовано на I курсі – 23,78%, II – 39,57%, III – 34,08%, IV – 49,35% V – 66,57% досліджуваних. На I курсі незначне зростання механізму (на 0,45%) ми пов'язуємо з концентрацією самосвідомості майбутніх психологів на процесі осмислення особистісних якостей як цінностей, однак, їх прикінцеве утвердження можливе за умови розвитку мотиваційно-поведінкових дій з опорою на утверджені особистісні цінності. Зростання механізму на II курсі на 18,74% вказує на те, що попередньо утверджені особистісні цінності виконували регуляторну функцію у здійсненні вибору професійної спеціалізації майбутнім психологом. Зростання механізму на III курсі на 21,49% вказує на той факт, що особистісні й професійні цінності здійснили регулюючу функцію в осмисленні соціальних цінностей з позиції попередньо спроектованого професійного Я-образу майбутнього психолога, який на цьому етапі відігравав ключову роль в активізації механізму ціннісної саморегуляції. Зростання показників високого рівня розвитку механізму на IV курсі на 31,60% засвідчує активованість притаманних для більше третини досліджуваних процесів узгодження, синергії й об'єднання в єдине ціле особистісних, професійних та соціальних компонентів ціннісної самосвідомості майбутніх психологів, утворюючи аксіоідентичну єдність, яка в подальшому слугуватиме основою їх інтеграла професійної цінності. Водночас особистісна, професійна та соціальна ідентичності, на формування яких була спрямована психотехнологія «Розвитку аксіоідентичності майбутнього психолога» сприяла появі та утвердженню нових аксіологічних смислів майбутніх фахівців таких як «Я-психолог», «Я-консультант», «Я-Інший, Інший-Я». Зростання високого рівня ціннісної саморегуляції на V курсі на 37,43% вказує на розвиток у 66,57% майбутніх психологів вищого рівня ціннісної саморегуляції, який здійснюють утверджені на попередніх етапах професійної підготовки домінуючі особистісні, професійні та соціальні цінності, які регулюють професійні дії й в сукупності створюють інтеграл професійної цінності майбутнього психолога. Це вищий рівень ціннісної саморегуляції, оскільки він мотиваційно підкріплений і забезпечує відповідальне і цілеспрямоване регулювання майбутнім психологом власних професійних дій у відповідності до сформованої аутоцінності, професійності та афіліційності. Психологи-консультанти, які виявили після формульованого експерименту високий рівень розвитку механізму ціннісної саморегуляції, були спроможні контролювати та координувати власну емоційно-вольову, когнітивну та мотиваційно-поведінкову активність. Водночас ці майбутні психологи відкриті до подальшого особистісного й професійного розвитку, оскільки вони спроможні до виокремлення ціннісних виборів у процесі життєдіяльності, регулювання співвідносності здібностей та потреб із власними спроможностями, вимогами часу та соціальними очікуваннями. Для них істинним є те, що думки мають реалізуватись в діях, а емоції виступають оцінним маркером значущості результату. Вони здатні системно мислити і планувати перспективи особистісного і професійного зростання. Інтеграл професійної цінності слугує для них стрижнем самодостатності, з яким вони зв'язатимуть подальші кроки самовдосконалення. А високий рівень розвитку ціннісної саморегуляції забезпечує функціональну й взаємообумовлюючу цілісність особистісної, професійної та соціальної аксіосфер ціннісної самосвідомості, тим самим утверджуючи наявні, й сприяючи появі нових цінностей в інтегралі професійної цінності як результату емоційно-когнітивно-дієвої єдності в процесі життєтворчості майбутнього психолога.

Висновки і перспективи подальшого дослідження . Таким чином, за допомогою впроваджених психологічних технологій професійної підготовки майбутнього психолога нам вдалося утвердити особистісну цінність майбутнього фахівця як основу його ціннісної саморегуляції в процесі формування його інтеграла професійної цінності. Для переважної більшості студентів-психологів смислотворчими одиницями аксіологічної самосвідомості стали домінуючі цінності «Я-психолог», «Я-консультант», «Я-Інший, Інший-Я», поєднання яких створює інтеграл професійної цінності, що й окреслює їх особистісно-професійну самоцінність як психологів-консультантів, здатних до прийняття Іншого як безумовної

цінності. Активізація механізму ціннісної саморегуляції сприяла майбутньому фахівцю в усвідомленні й осмисленні для самого себе спеціальності психолога як аутоцінності, визнати для себе певну спеціалізацію як профцінності та відобразити особистісний простір суб'єкта майбутньої професійної діяльності, визначивши Іншого як афіліційності.

Перспективи наших подальших досліджень стосуватимуться розробки та впровадження психологічних технологій формування інтеграла професійної цінності майбутніх психологів за такими, затребуваними у суспільстві спеціалізаціями як соціальний психолог, політичний психолог, психолог-реабілітолог, що у свою чергу, підвищить рівень психологізації особистісного зростання і професійного самоздійснення майбутнього фахівця, оновлюючи ідеологічну й функціональну сутність діяльності сучасного психолога.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади : кн. 2 / Іван Дмитрович Бех // Виховання особистості: у 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
2. Волошина В.В. Психологічні технології підготовки майбутніх психологів: монографія / В.В.Волошина. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 399 с.
3. Худякова Н.Л. Аксиологические основы поведения человека. [Текст]: Учеб. пособие / Н.Л. Худякова. – Челябинск: Изд-во Челяб. гос. ун-та, 2010. – 109 с.

References translated and transliterated

1. Bekh I. D. Osobistisno orientovaniy pidhid: naukovo-praktichni zasadi: kn. 2 [Parenting. Personally oriented approach: scientific and practical principles] / Ivan Dmitrovich Bekh // Vihovannya osobistosti: u 2 kn. – K.: Libid', 2003. – 344s.
2. Voloshina V.V. Psihologichni tehnologiyi pidgotovki maybutnih psihologiv: monografiya [Psychological technologies of preparation of future psychologists] / V.V.Voloshina. – Vinnitsya, TOV «Nilan-LTD», 2015. – 399 s.
3. Hudyakova N.L. Aksiologicheskie osnovy povedeniya cheloveka. [Tekst]: Ucheb. posobie [Axiological bases of human behavior] / N.L. Hudyakova. – CHelyabinsk: Izd-vo CHelyab. gos. un-ta, 2010. – 109 s.